

A Comparative Comparison of the Position of Women from the Perspective of the Holy Quran and Feminism Theories

Zahra Rabieimohsen^{1*}, Ali Khezri²

1. Master's Degree, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

2. Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

Citation: Rabieimohsen, Z., & Khezri, A. (2023). A comparative comparison of the position of women from the perspective of the Holy Quran and feminism theories. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 15(57), 63-74.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.706467>

20.1001.1.29811287.1402.15.57.5.2

ARTICLE INFO

Received: 18.06.2023

Accepted: 09.09.2023

Corresponding Author:

Zahra Rabieimohsen

Email:

karbala0375@gmail.com

Keywords:

Character

Quran

Feminism

Abstract

The current research was intended to examine the woman character from the Qur'an point of view compared to the feminism theories. The statistical universe of the research included the Qur'an point of view and the feminism theories. The sample included the text of the Quran and the feminism texts considering the woman character. The conducted method of the research was descriptive analytical. The data was collected via library method. Finally, the data was analyzed. The results indicated that character is one of the main topics in the field of psychology; and many psychologists such as Jung, Frankel and Allport consider having a religious value system as an important part of mental health. Psychologists have often paid attention to the role of value from the perspective of identifying and formation of the individuals' character. The character of a woman in the Holy Qur'an is a comprehensive image that the religion of Islam had presented in its descriptions, values and rights of the character of a Muslim woman. The status of women in the Qur'an is such that a chapter (surah) of the Qur'an is called "Nisaa" (women). And in other chapters of the Qur'an, there are issues related to the rights and dignity of women. In Islamic culture, according to the Qur'an, the status and position of men and women is the same. Feminists claimed complete and uniform equality and far from any difference in the rights of all human beings, both men and women. Islam does not approve any of the feminist branches and views. Today, many women have realized that the goal of feminism was to create a false belief in women to always understand discrimination from any difference. In religious texts, the doctrine of equality has no place, and religious literature in defense of women is proportional literature.

Extended abstract

Introduction: There are many theories about character. Most of them belong to one of the four main theories of psychoanalysis, such as (Freud, Jung, Adler, Horne), humanistic personality theory (Rogers and Maslow), trait theory (Eysenck, Kettle, Makri and Pasta) and personality theory. Cognitive learning (Bandura and...) are included. ; In general, the personality of each person is influenced by biological, cultural and social factors; Biological factors are usually hereditary and exist in a person from the beginning, and cultural and social factors are the product of the social environment; Personality is a set of traits that exist in a person with relative traits and allows others to predict his behavior to a certain extent and distinguish him from others. The character of a woman in the Qur'an is not only one of the scientific and research requirements, but also one of the scientific, cultural and social needs of the present era. The meaning of "female character in the Quran" is a comprehensive picture that the Holy Quran and the religion of Islam have presented in the descriptions, values and rights of the Muslim female character. The theories of feminism began long after women protested their inferior position. Feminism has two different meanings, one is the presence of feminine and masculine traits; the second is the belief in the equality of women with men from the political, economic and social aspects. Feminism is sometimes referred to as "organized activities for women's rights that were formed in the 19th and 20th centuries". The current research was intended to examine the woman character from the Qur'an point of view compared to the feminism theories.

Methods: The statistical universe of the research included the Qur'an point of view and the feminism theories. The sample enfold the text of the Quran and the feminism texts considering the woman character. The conducted method of the research was descriptive analytical. The data was collected via library method. Finally, the data was analyzed.

Results: The results indicated that character is one of the main topics in the field of psychology; and many psychologists such as Jung, Frankel and Allport consider having a religious value system as an important part of mental health. Psychologists have often paid attention to the role of value from the perspective of identifying and formation of the individuals' character. The character of a woman in the Holy Qur'an is a comprehensive image that the religion of Islam had presented in its descriptions, values and rights of the character of a Muslim woman. The status of women in the Qur'an is such that a chapter(surah) of the Qur'an is called "Nisaa" (women). And in other chapters of the Qur'an, there are issues related to the rights and dignity of women. In Islamic culture, according to the Qur'an, the status and position of men and women is the same. Feminists claimed complete and uniform equality and far from any difference in the rights of all human beings, both men and women. Islam does not approve any of the feminist branches and views. Today, many women have realized that the goal of feminism was to create a false belief in women to always understand discrimination from any difference. In religious texts, the doctrine of equality has no place, and religious literature in defense of women is proportional literature.

Conclusion: The Qur'an considered the purpose of the man and woman creation to be the worship of God and to draw closer to Him, not that man is the example of perfection

and that woman is only a tool for man's perfection. The legal personality of women in the Qur'an has been examined in several ways; The family character of women in the Qur'an, while there is a chapter(surah) called Nisa(women) in the Qur'an and another surah that contains issues related to the rights and dignity of women. The women should be taught to have the role of mother as one of the most fundamental roles in life. A woman as a mother, wife, guardian... In the Holy Quran, many examples of women are mentioned: Hazrat Zahra, Hazrat Khadija. Feminism is a socio-political movement that go back to the French Revolution with the ideal of equality in the cultural-political, economic and legal fields, which had many achievements, separating relationships from reproduction, women's complete freedom in sexual matters and increasing the divorce rate. The reason for deviating towards feminism is deviating from God's plans, and the idea of feminism has led to the emptiness of women's personality and their ineffectiveness in women's fields.

Author Contribution: Zahra Rabieimohsen: Designing the general framework, editing the content and analyzing the content and responsible author. Dr. Ali Khezri: Cooperation in designing the general framework, choosing approaches, drawing conclusions, final review, submission and corrections of the article.

Acknowledgments: The authors would like to express their gratitude to all those who contributed to this article.

Conflict of interest: In this study, no conflict of interest was reported by the authors.

Funding: This article did not receive financial support.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.706467>

20.1001.1.29811287.1402.15.57.5.2

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۲۸

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸

مقایسه تطبیقی جایگاه زن از منظر قرآن کریم و نظریات فمینیسم

زهرا ربیعی محسن^{۱*}، علی خضری^۲

۱. کارشناسی ارشد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.
۲. دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی شخصیت زن از دیدگاه قرآن در مقایسه با نظریات فمینیسم می‌باشد. جامعه پژوهش شامل دیدگاه قرآن و نظریات فمینیسم بود. نمونه پژوهش نص قرآن و متون فمینیسمی مرتبط با شخصیت زن بود. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده‌ها با استفاده از روش کتابخانه‌ای انجام گرفت. سپس یافته‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که شخصیت یکی از موضوعات اصلی در حوزه روان‌شناسی است؛ و بسیاری از روان‌شناسان مانند یونگ، فرانکل و آلپورت داشتن یک نظام ارزشی دینی را بخش مهمی از سلامت روان در نظر می‌گیرند، روان‌شناسان غالباً نقش ارزش را از منظر هویت یابی و شکل‌گیری شخصیت افراد مورد توجه قرار داده‌اند. شخصیت زن در قرآن کریم تصویر جامعی است که دین اسلام در توصیف‌ها، ارزش‌ها و حقوق، از شخصیت زن مسلمان ارائه داده‌است؛ مقام زن در قرآن چنان است که یک سوره‌ی قرآن «نساء» نامیده شده و در سوره‌های دیگر از قرآن مسائل مربوط به حقوق و منزلت زنان آمده است. در فرهنگ اسلام، به تصریح قرآن کریم، مقام و جایگاه برای زن و مرد یکسان است. فمینیست‌ها مدعی برابری کامل و یک‌نواخت و به دور از هرگونه تفاوت در حقوق همه‌ی انسان‌ها، اعم از زن و مرد هستند. اسلام هیچ یک از شاخه‌ها و دیدگاه‌های فمینیست را تأیید نمی‌کند. امروزه زنان بسیاری دریافته‌اند که ره‌آورد فمینیسم ایجاد یک باور غلط در زنان بوده است که همواره از هر تفاوتی تبعیض را بفهمند. در متون دینی آموزه برابری، جایگاهی ندارد و ادبیات دینی در دفاع از زنان، ادبیاتی متناسب محور است.

کلیدواژگان: شخصیت، قرآن، فمینیسم.

مقدمه

شخصیت یکی از موضوعات اصلی در حوزه روان‌شناسی است؛ نظریه‌های متعددی در خصوص شخصیت وجود دارند و بیشتر آن‌ها در زمره یکی از چهار نظریه اصلی روان‌کاوی مانند نظریه (Freud, Jung, Adler, Horne)، نظریه شخصیت انسان‌گرایانه (Rogers and Maslow) نظریه صفات (Eysenck, Kettle, Makri and Pasta) و نظریه شخصیت یادگیری شناختی (Bandura and...) قرار می‌گیرند؛ به طور کلی شخصیت هر فرد، تحت تاثیر عوامل زیستی، فرهنگی و اجتماعی قرار می‌گیرد؛ عوامل زیستی معمولاً ارثی هستند و از همان ابتدا در فرد وجود دارند و عوامل فرهنگی و اجتماعی محصول محیط زندگی اجتماعی هستند؛ شخصیت، مجموعه صفاتی است که با صفات نسبی در یک فرد وجود دارد و به دیگران اجازه می‌دهد تا بتوانند رفتار او را تا اندازه‌ای پیش‌بینی کنند و او را از دیگران متمایز سازند تعریف می‌شود؛ بسیاری از روان‌شناسان مانند یونگ (Jung) فرانکل (Frankl) و آلپورت (Allport)، داشتن یک نظام ارزشی دینی را بخش مهمی از سلامت روان در نظر می‌گیرند، روان‌شناسان غالباً نقش ارزش را از منظر هویت‌یابی و شکل‌گیری شخصیت افراد مورد توجه قرار می‌دهند.

شخصیت زن در قرآن، نه تنها یکی از بایسته علمی، پژوهشی، بلکه از ضرورت‌های علمی، فرهنگی و اجتماعی عصر حاضر می‌باشد. منظور از «شخصیت زن در قرآن» تصویر جامعی است که قرآن کریم و دین اسلام در توصیف‌ها، ارزش‌ها و حقوق، از شخصیت زن مسلمان ارائه داده‌است. درباره منزلت و شأن زن بسیار گفته شده است، به گونه‌ای که دامن او مبدأ معراج مرد دانسته‌اند و برخی هم زن را نکوهیده‌اند. زنان در طول تاریخ و برخی فرهنگ‌ها از منزلت و موقعیت لازم و کافی برخوردار نبوده‌اند، و به آن‌ها ظلم و ستم شده، اما با رشد آگاهی و فرهنگی بشر جایگاه واقعی زنان در جامعه و خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است؛ اما نقطه نظرات فمینیسم با نام دفاع از حقوق آزادی‌های زنان براساس میانی جاهلانه و خودپسندانه مطرح شده است. زن مانند هر انسان دیگر آزاد آفریده شده است و از حقوق مساوی نسبت به مرد بهره‌مند است طبق آیه قرآن ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ﴾ (الحجرات، ۱۳)؛ «بی‌گمان گرامی‌ترین شما نزد خداوند پرهیزگارترین شماست». منزلت زن و مرد به کمال مرتبه ایمان و تقوی آن‌ها است. محققان و پژوهشگران بسیاری در مورد شخصیت زن در قرآن و موضوعات مختلف مربوط به او را بررسی نموده‌اند؛ از جمله (Abuisani, Fatemeh Kari (2012) مقاله تحلیل زنان (دینی) براساس نقد فمینیستی را نگارش کردند؛ اما کمتر پژوهشگری، شخصیت زن را در ابعاد مختلف حقیقی، حقوقی، اجتماعی و... در آیات قرآنی مورد بررسی قرار داده‌اند، اما به ندرت افرادی بودند که به این مهم پرداختند مانند کتاب زن در آیین جلال و جمال از (Javadi Amoli (2008)، و کتاب‌های دیگری مانند جایگاه زن در اندیشه امام خمینی (Khomeini (1995) و مجموعه آثار (Morteza, Motahari (1979).

زن یا مرد هیچ‌کدام به تنهایی نمی‌توانند مبدأ پیدایش نسل باشند به همین خاطر دیدگاه اسلام درباره‌ی زن را می‌توان دیدگاهی مترقی و در عین حال متعادل دانست. اسلام زن را چون مرد انسان می‌داند؛ از دیدگاه قرآن، هدف از خلقت زن و مرد عبودیت خداوند و تقرب به درگاه اوست و زن نیز چون مرد برای رسیدن به چنین هدفی خلق شده است. در صورتی که فرقی بین زن و مرد نیست، و محور همه‌ی آن‌ها انسان است و خصوصیت مذکر و مؤنث بودن آن‌ها در حقیقت انسان، ایمان و مانند آن تأثیری ندارد؛ زن موظف است و می‌تواند عقل و اندیشه انسانی خویش را در ظرافت عاطفه و زیبایی رفتار و گفتار و کیفیت محاوره و مناظره و نحوه‌ی برخورد و نظایر آن ارائه دهد، چنان که مرد موظف است و می‌تواند هنر خود را در اندیشه انسانی و تفکر عقلانی خویش متجلی سازد (Javadi Amoli, 2008). در نهج البلاغه (Nahjal-Balagheh) از دیدگاه حضرت علی (ع) که می‌فرمایند: «بهترین خصلت‌های زنان، بدترین خصلت‌های مردان است؛ تکبر، بخل و ترس؛ چون وقتی زن متکبر است، مرد بیگانه‌ای را به خود راه نمی‌دهد و اگر بخیل باشد مال خود و شوهرش را حفظ می‌کند و اگر ترسو باشد از هر حادثه‌ای که پیش آید کناره‌گیری و احتیاط می‌کند» (Sharif al-Razi, 1009, Translated by Dashti, 2014). البته مقصود این نیست که این اوصاف، حالات روحی پسندیده هستند، بلکه از زنان خواسته‌اند که در برابر افراد نامحرم رفتار متکبرانه داشته باشند. درباره‌ی ترس نیز بدون شک شجاعت هم برای زن و هم برای مرد پسندیده است و اسلام از زن نخواسته،

ترسو باشد بلکه از او خواسته رفتارش آمیخته با ترس باشد همان‌طور که امام خمینی (ره) در یکی از سخنرانی‌های خود فرموده‌اند: «سعادت و شقاوت کشورها بسته به وجود زن است» (Khomeini, 1963).

نظریات فمینیسم، مدت‌ها پس از اعتراض زنان به موقعیت فرودست خود، آغاز گردید (Abuisani & Kari, 2012). فمینیسم با اندکی تغییر در تلفظ در زبان‌های انگلیسی، فرانسوی و آلمانی به یک معنا به کار می‌رود؛ خود کلمه، به معنای زن یا جنس مؤنث است که در اصل از ریشه لاتینی femina اخذ شده است. (Farahmand, 2004) فمینیسم دو معنای مختلف دارد یکی به معنای حضور صفات زنانه و مردانه است؛ دوم اعتقاد به برابری زنان با مردان از جنبه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است؛ در فارسی فمینیسم با عناوین «زن‌گرایی»، «زن‌باوری»، «زن‌وری» یا «زنانه‌نگری» ترجمه کرده‌اند. فمینیسم را گاه به «فعالیت‌های سازمان یافته برای احقاق حقوق زنان که در قرن ۱۹ و ۲۰ میلادی شکل گرفت» اطلاق کرده‌اند در این گونه موارد، این واژه را باید به «نهضت زنان» یا «نهضت آزادی زنان» ترجمه کرد. (Farahmand, 2004) جنبش فمینیسم به منظور اعطای آزادی‌های بیشتر به زنان و افزایش فردگرایی در میان آنان حذف یا کم‌رنگ کردن اهمیت خانواده را برگزید، قانونی شدن سقط جنین، عرفی‌سازی و ایجاد فرهنگ زندگی بدون تعهد اخلاقی و قانونی از جمله تحرکات دهه‌های اخیر دنیای غرب در جهت مشروعیت بخشی به فردیت انسان‌ها بوده است (Friedman, 2002).

امروزه فرهنگ غرب با تسلط بر بیشتر امکانات و ظرفیت‌های اطلاعاتی و ارتباطی، سعی در تحمیل الگوهای ناقص خویش به ملت‌های جهان دارد. لذا مسأله زنان و الگوی شخصیتی زن، یکی از نقاط اختلاف اسلام با غرب به‌شمار می‌رود. زن به مقتضای آفرینش خویش، از جایگاه و مقام ممتازی برخوردار است، هم‌چنین شناخت شخصیت زن امری ضروری می‌باشد. لذا با توجه به مطالب ارایه شده هدف پژوهش حاضر، بررسی شخصیت زن از دیدگاه قرآن در مقایسه با نظریات فمینیسم می‌باشد.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. جامعه پژوهش شامل دیدگاه قرآن و نظریات فمینیسم است. نمونه پژوهش نص قرآن و متون فمینیسمی مرتبط با شخصیت زن بود.

روش اجرا

جهت گردآوری داده‌ها از نص صریح قرآن و متون مرتبط با نظریه‌های فمینیسمی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و اسنادی به صورت فیش برداری انجام گرفت و سپس داده‌ها مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

با توجه به روش اسنادی و استفاده از منابع و متون قرآن، در خلال نوشته‌ها نمونه‌هایی از جایگاه زن در دین اسلام در مقایسه با نظریات فمینیسم به دست آمد که در ذیل به آن‌ها پرداخته شد:

شخصیت حقوقی زن از منظر قرآن

-شخصیت خانوادگی زن در قرآن:

مقام زن در قرآن چنان است که یک سوره‌ی قرآن «نساء» نامیده شده و در سوره‌های دیگر از قرآن مسائل مربوط به حقوق و منزلت زنان آمده است؛ از جمله خداوند سبحان می‌فرماید: ﴿لِلَّهِ الْمُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَورَ﴾ (شوری، ۴۹)؛ «فرمان فرمایی آسمان‌ها و زمین از آن خداوند است، آن‌چه را به‌خواهد می‌آفریند، به هر که خواهد فرزندان دختر و به هر که خواهد فرزندان پسر می‌بخشد»، در این آیه خداوند دختران را بر پسران مقدم داشته تا بیان‌گر اهمیتی باشد که اسلام به احیای شخصیت زن

می‌دهد؛ تعبیر به «یَهَبُ» (می‌بخشد) دلیل روشنی است که هم‌دختران و هم‌پسران هر دو هدیه‌الهی هستند. اسلام اولین مکتبی است که در خصوص زن اعلام کرد که تو یکی از خشت‌های بنای اسلام هستی و باید سهم خود را در استواری این بنیان ایفا کنی. لذا یک سلسله مسئولیت‌های پرورشی به عهده مادر است که مرد از آن محروم است. وظایف و دستورات و راهنمایی‌هایی در ظرف سی‌ماه برای مادر مقرر نمود و با او سخن گفته‌است و این دو سال نیز حداقل شش ماه دوران شیرخوارگی کودک و حداکثر نه ماه دوران بارداری، که روی هم سی‌ماه می‌شود که خداوند می‌فرماید: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ﴾ (بقره، ۲۳۳)؛ «و مادران باید فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند». بنابراین در این سی‌ماه که مستقیماً کودک از مادر تغذیه می‌کند، مادر مسئول حفظ دونه‌هاست و دو تکلیف دارد یکی برای خود و دیگری برای کودک؛ به عبارتی همسر داری، مادری، فرزندداری و شیردهی افتخار زن می‌باشد؛ در حالی که امروزه فمینیست‌ها بر این باور هستند که مادری نیز یکی از موانع ارضای عاطفی زنان در خانواده است از نظر آن‌ها تولد نوزاد بیش از آن که پدیده‌ای کاملاً شادی‌بخش و مسرت‌انگیز برای مادر است، یک بحران زندگی است و موجب افسردگی مادر می‌شود. (Garrett, 2010, Translated by Beqaei, 2019)

شهید مطهری (ره) در مورد منزلت زن می‌فرماید: «قرآن کریم احیاکننده حقوق زن است. مخالفان تا این اندازه اعتراف دارند که قرآن در عصر نزولش گام‌های بلندی به سوی زن و حقوق انسانی او برداشت؛ ولی هرگز قرآن بدین منظور، زن بودن زن و مرد بودن مرد را به فراموشی نسپرده‌است، بلکه با برقراری ارتباط بین تکوین و تشریح، زن و مرد را همان‌گونه که در طبیعت هست، تربیت کرده‌است. اسلام به زن شخصیت، استقلال، فکر و عمل داد و حقوق طبیعی او را به رسمیت شناخت (Mishkini, 1980). شخصیت و کمال ساره، همسر ابراهیم، در خدمت و پذیرایی از مهمانان همسرش بود، چنان‌که در تاریخ آمده در خانه حضرت ابراهیم، همه روزه به روی مهمانان باز بود و ساره در مهمان‌نوازی مهارت زیادی داشت و از ایمان سرشاری برخوردار بود. پاداش این همسر فداکار این بود که در سن پیری به او بشارت دو فرزند (اسحاق و یعقوب) را دادند که هر دو پیامبر بودند (A collective compilation of student sisters, 2000).

- زن به عنوان مادر:

اسلام وقتی احترام به پدر و مادر را بیان می‌کند، برای گرامی‌داشت مقام زن، نام مادر را جداگانه مطرح می‌کند. این گونه می‌فرماید: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ (احقاف، ۱۵)؛ «و به آدمی سپرده‌ایم که به پدر و مادرش نیکی کند؛ مادرش او را به دشواری آبستن بوده و به دشواری زاده است و بارداری و از شیر گرفتنش سی‌ماه است.» مشاهده می‌شود که از زحمات سی‌ماهه مادر در دوران بارداری، زایمان و شیردهی سخن می‌گوید و همه‌ی این‌ها را به عنوان خدمات مادر ذکر می‌کند. در آیین اسلام توصیه‌های بسیاری در دوران بارداری و پس از زایمان و شیردهی به مادران شده‌است. دستورها و راهکارهای فیزیکی چون شیردادن و تغذیه مناسب و راهکارهای روحی و تربیتی، که آرامش را برای فرزندان فراهم می‌آورد؛ همه این موارد در ایفای نقش اصلی زن و رسالت مادری، در تربیت فرزندان بسیار مؤثر است و زیباترین هنرنمایی زن است؛ به هنر و نقشی که جز زن، کسی نمی‌تواند این نقش را به این زیبایی بازی کند (Rizvani, 2006).

- زن به عنوان همسر:

شخصیت زن در خانه آرامش و سکونی را به مرد می‌بخشد که با هیچ شیوه و ابزاری نمی‌توان پدید آورد؛ «زن از آن‌جا که مرد خیالی سرگردان را به مرد فداکار و پای بند به خانه و کودکان خود تبدیل می‌سازد، عامل حفظ بقای نوع است» (Durant, 1995). از این حقیقت والا در نقش آفرینی زنان، قرآن کریم پرده برمی‌دارد: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (روم، ۲۱)؛ «و از نشانه‌های او این است که از خودتان همسرانی برایتان آفرید تا کنار آنان آرامش یابید و میان شما دلبستگی پایدار و مهر پدید آورد؛ بی‌گمان در آن، نشانه‌هایی است برای گروهی که می‌اندیشند». زن اسلامی، فردی اجتماعی و

دوست‌دار همسراست که خود را مکلف به نیکی کردن به او می‌داند؛ زن باید با رشته‌ی محبت، همسرش را به کسب کار و زندگی علاقه‌مند، و محبت را به او ابراز کند. همان‌طور که پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «وظیفه‌ی زن این است که تا در خانه، به پیشواز همسرش برود و به وی خوش آمد گوید» (Mishkini, 1980).

امام صادق (ع) می‌فرماید: «هر زنی که به شوهرش احترام بگذارد و آزار نرساند، سعادت‌مند خواهد بود»؛ زن با اخلاق خوش می‌تواند فرشته‌ی رحمت باشد و خانه را غرق رحمت و صفا و دل‌همسر و فرزندانش را مسرور کند. زن و مرد در پیشگاه قرآن از نظر قرب و منزلت یکسانند. مهم آن است که از نظر اعتقادی و عمل و اخلاق اسلامی، واجد فضیلت باشند. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (نحل، ۹۷)؛ «کسانی از مرد و زن که کار شایسته‌ای کنند؛ و مؤمن باشند، بی‌گمان آنان را با زندگانی پاکیزه‌ای زنده می‌داریم و به یقین نیکوتر از آنچه انجام می‌دادند پاداش‌شان را خواهیم داد.» در صورتی که محور اندیشه‌ی فمینیسم، اصل برابری است. فمینیست‌ها مدعی برابری کامل و یک‌نواخت و به دور از هرگونه تفاوت در حقوق همه‌ی انسان‌ها، اعم از زن و مرد هستند. فمینیست‌ها الگوهای ارزشی و رفتاری زن و مرد را به منزله‌ی عامل بر هم زننده برابری می‌دانند و خواستار تحول آن‌ها شده‌اند. آن‌ها عقیده دارند که باید انسان بودن جای زن بودن و مرد بودن، هدف فرآیند جامعه‌پذیری باشد (Chiraghi Kotian, 2010).

- قیم و سرپرست زن:

منظور از قوام بودن مربوط به مدیریت اجرایی است ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ (نساء، ۳۴)؛ مردان سرپرست و خدمت‌گزار زنانند به خاطر برتری‌هایی که خداوند برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و به خاطر انفاق‌هایی که از اموال‌شان می‌کنند. «به همین خاطر توانایی در مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و تلاش و کوشش برای تحصیل مال و تأمین نیازمندی‌های منزل با مرد است. پس این چنین نیست که از این سرپرستی به خواهد مزیتی به دست آورد بلکه این کار اجرایی وظیفه‌است نه فضیلت. در صورتی که باور غلط فمینیسم بر این که جامعه تحت حاکمیت مردان می‌باشد و به نفع آن‌ها و علیه زنان و در یک کلمه آن را «مرد سالار» تعبیر کرده‌اند. اسلام زن را همانند مرد که در همه شئون دخالت دارد و همان‌طور که مرد باید از فساد دوری کند، زن هم باید از فساد اجتناب کند. می‌توان ادغان کرد که فمینیسم مفهومی واحد نیست، بلکه برای یافتن خصلت‌های مشترک بین انواع متعدد و متفاوت فمینیسم است (Farah-2004).

آرمان برابری و ارزشمندی زن و مرد

برابری در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و حقوقی آرمان مشترک بیشتر فمینیست‌ها است؛ آن‌ها همت خود را در برابر زن و مرد به کار برده و تفاوت‌های طبیعی، محدودی چون بارداری، زایمان و شیردهی را منحصر دانسته و برخی از آنان به دلیل همین تفاوت‌ها، حمایت خاص از زنان، مصداق تبعیض تلقی نکرده‌اند (Agha Babaei, 2012). در متون دینی، زن در وضعیت آرمانی خودش خصلت‌هایی دارد، زن خود را موجودی ارزشمند می‌داند که در برابر سعادت خود و دیگران مسئول است و هم جامعه زن را موجود ارزشمندی می‌داند که نسبت به شکوفایی شخصیت وی مسئول است و باید بسترهای رشد وی را فراهم آورد و نیز با اصطلاحات فرهنگی زمینه‌های تحقیر شخصیت زن را از میان بردارد؛ در متون دینی در تمامی تاریخ بشریت، چهار چهره برتر و ماندگار ظهور کرده‌اند که یکی از آن‌ها آسیه همسر فرعون، مظهر استقلال در هویت و عقیده‌است. برای کسانی که ایمان آورده‌اند، خدا همسر فرعون را مثل آورد، آن‌گاه که گفت: پروردگارا پیش خود در بهشت خانه‌ای برایم بساز و مرا از فرعون و کردارش نجات بده و مرا از دست مردم ستم‌گر برهان. از این رو می‌توان دریافت که توصیه‌های دینی به زنان، مبنی بر لزوم هماهنگی با همسر در حریم روابط خانوادگی، نباید به معنای وابستگی شخصیتی و نفی هویت مستقل زن، تلقی گردد و اصطلاحات فرهنگی باید به سمت تقویت شخصیت مستقل انسانی باشد؛ در متون دینی

آموزه برابری، به معنای عدم تمایز نقش‌های زنانه و مردانه جایگاهی ندارد و ادبیات دینی در دفاع از زنان، ادبیاتی تناسب محور است. سپردن مسئولیت اداره ی خانواده به مرد، معافیت زنان از شرکت در جهاد مسلحانه، و شرکت در تأمین هزینه‌های اقتصادی خانواده مواردی از تفکیک نقش‌ها را بیان می‌کند ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ (نساء، ۳۴)؛ مردان سرپرست زنانند. دین، خانواده را مهم‌ترین بنا و زن را در نقش همسری و مادری رکن اساسی حیات و بالندگی خانواده می‌داند، و مقام مادری را به شدت ارج می‌نهد، و بر لزوم حمایت عاطفی خاص از مادران تأکید می‌کند و هم لزوم حمایت اقتصادی از همسر را حتی در صورت تمکین مالی وی، بیان می‌کند «جهاد المرأه حسن التبعل؛ جهاد زن همسر داری نیکو است» «الجنه تحت اقدام الامهات؛ بهشت زیر پای مادران است» (Majlesi, 1981).

پیامدهای جنبش فمینیسم

نهضت فمینیسم مولود شایسته‌ی رنسانس و مبتنی بر جهان غرب جدید با محوریت اومانیسم است بنابراین تمامی گرایش‌های زن‌گرایانه بر این پیش فرض استوارند که انسان را مصدر تشریح و بی‌نیاز از هدایت وحی می‌داند (Farahmand, 2004). دیدگاه همه فمینیست‌ها بر این مسأله می‌باشد که زنان به دلیل جنسیت خود گرفتار تبعیض و فروتری هستند و نیاز آنان نادیده گرفته می‌شود و این فروتری باید از میان برود و لازمه از بین بردن این تبعیض، اصلاح نظام اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. کسب قدرت‌های اقتصادی و سیاسی، برخورداری از استقلال از نگاه فمینیست‌ها نه به آن دلیل که زنان را از مواهب زندگی مادی بهره‌مند می‌سازد، بلکه به عنوان عاملی اساسی در کسب قدرت در خانواده و جامعه و وسیله‌ای برای مبارزه سیاسی با جنس مرد لازم شمرده می‌شود.

راه کار دفاع از شخصیت و حقوق زنان

در دیدگاه اسلامی، توجه به اختیار انسان کلید تحلیل تحولات اجتماعی است و هرگونه تحلیلی که براساس جبر تاریخی با صفاتی به تبیین تحولات اجتماعی بپردازد مقبول نیست. به همین دلیل نمی‌توان بر اندیشه‌های فمینیستی مهر تأیید زد با تحلیل عمیق ترمی توان دریافت که ستم‌هایی که با نام دفاع از حقوق و آزادی‌های زنان براساس مبانی جاهلانه و خودپسندانه (اومانیسم) بر زنان روا می‌دارند بسیار هولناک‌تر و ناشناخته‌تر است. اسلام آرمان فمینیسم را در هیچ یک از شاخه‌های آن تأیید نمی‌کند. آن‌چه از آیات متعدد قرآن و احادیث فراوان به دست می‌آید، آن است که آرمان اسلام تحقق یک جامعه دو جنسیتی می‌باشد. جامعه‌ای که زن و مرد تنها در اوصاف تکوینی و در خلقیات تا حدودی از هم متمایز می‌باشند و در عملکردها هم گاه رفتارهای مشترک و گاه عملکردهای متفاوتی دارند. بنابراین اگر مراد از تساوی زن و مرد در حقوق و کارکردهای اجتماعی، تشابه باشد، اسلام نه تنها آن را تأیید نمی‌کند بلکه این رویه را برای هیچ یک از دو جنس مفید نمی‌داند (Farahmand, 2004). براساس بینش دینی، برای رسیدن به وضعیت درست و مطلوب رفع ستم از زنان می‌باشد که باید از اصلاح ذهنیت آغاز کرد. نخست لازم است محوریت آرامش و سعادت را جایگزین توسعه رفاه شود. بدین ترتیب توسعه رفاه به معنی دستیابی به امکانات مادی و پاسخ‌گویی به خواسته‌های درونی نه تنها آرامش را به ارمغان نمی‌آورد، بلکه زمینه ساز توسعه اضطراب‌های بیشتر و دور شدن از مسیر زندگی است ﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾ (کهف، ۱۰۴-۱۰۳)؛ بگو: آیا شما را از کسان زیان‌کارتر آگاه کنیم؟ آنان که کوشش‌هایشان در زندگانی دنیا تباه شده است ولی خود گمان می‌برند که نیکوکارند». ریشه اغلب ستم‌ها و مشکلات آن است که انسان خود را کم‌ارزش‌تر از آن‌چه هست می‌داند و به همین دلیل به کارهای ناشایست روی می‌آورد. امام علی (ع) می‌فرماید: «و کفی بالمرء جهلاً أن يعرف قدره؛ و بر نادانی شخص همان بس که قدر خویش را نشانسد (Zebainejad & Sobhani, 2000). بیشتر از فمینیست‌ها حضور زنان در نقش مادری و خانه‌داری و تبدیل شدن آنان به موجود خانگی را دلیل بر فروتری زن دانسته‌اند. از دیدگاه اسلام می‌توان به تحلیل وضعیت زن و مرد بر تصویری مبتنی است که از خدا به جهان و انسان ارائه می‌شود. علم، حکمت، عدالت و رحمت از صفات

خداوند است، لذا خلقت جهان و انسان براساس تدبیر و حکمت خداوند است که پیوسته به هدایت تکوینی جهان می‌پردازد. بر خلاف نظریه فمینیست‌ها، طبیعت را وحشی و عامل ستم علیه زنان نمی‌دانند (Agha Babaei, 2012). آیه زیر بر مبنای اندیشه اسلامی در مورد خلقت است: ﴿مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ﴾ (ملک، ۳)؛ همان که هفت آسمان را تو بر تو آفریدی، در آفرینش (خداوند) بخشنده هیچ ناسازواری نمی‌بینی؛ چشم بگردان! آیا هیچ شکاف و رخنه‌ای می‌بینی؟ ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ (طاه، ۵۰)؛ گفت: پروردگار ما، کسی است که آفرینش هر چیز را به‌او، ارزانی داشته سپس راهنمایی کرده است. ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (ذاریات، ۵۶)؛ «و پریشان و آدمیان را نیافریدم جز برای آن که مرا بپرستند.» ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾ (اعراف، ۱۸۹)؛ «اوست که شما را از تنی یگانه آفرید و از (خود) او همسرش را پدید آورد تا بدو آرامش یابد.» می‌توان پی برد که انتظارات خداوند از زن و مرد تا حدودی متفاوت است و این انتظارات متفاوت از دو جنس است که زمینه‌ساز اعطای استعدادهای ویژه به هر یک از آن‌ها شده است. براین اساس می‌توان به نابسامانی وضعیت زنان و فرودستی آنان در طول تاریخ نه به دلیل وجود نابرابری‌ها، بلکه به دلیل انحراف از برنامه الهی که از وحی به دست می‌آید پی برد. زن هم‌چون مرد انسانی است که قابلیت دستیابی به کمال و رشد انسانی را داراست و به همین دلیل نسبت به عملکرد خود مسئول است (Agha Babaei, 2012). در اندیشه دینی، خانواده نهادی مقدس، مهم‌ترین بنا و کانون انتقال ارزش‌ها و بازپروری عاطفه و شکل‌گیری شخصیت نسل آینده می‌باشد و زن محور پویایی و کارآمدی خانواده است. به همین دلیل نقش همسری که مصداق جهاد و بهشتی را زیر پای مادران است، دانسته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که شخصیت یکی از موضوعات اصلی در حوزه روان‌شناسی است و نظریه‌های متعددی در خصوص شخصیت وجود دارد؛ بسیاری از روان‌شناسان مانند یونگ، فرانکل و آلپورت داشتن یک نظام ارزشی دینی را بخش مهمی از سلامت روان در نظر می‌گیرند، روان‌شناسان غالباً نقش ارزش را از منظر هویت یابی و شکل‌گیری شخصیت افراد مورد توجه قرار داده‌اند. شخصیت زن در قرآن تصویر جامعی است که قرآن کریم و دین اسلام در توصیف‌ها، ارزش‌ها و حقوق، از شخصیت زن مسلمان ارائه داده است؛ مقام زن در قرآن چنان است که یک سوره‌ی قرآن «نساء» نامیده شده و در سوره‌های دیگر از قرآن مسائل مربوط به حقوق و منزلت زنان آمده است. در فرهنگ اسلام، به تصریح قرآن کریم، مقام و جایگاه برای زن و مرد یکسان است. با توجه به آیات و احادیث، اسلام در پی تحقق یک جامعه دو جنسی است که زن و مرد در اوصاف تکوینی و تشریحی از هم متمایز می‌باشند و در عملکردها هم گاهی رفتارهای مشترک و گاه متمایز دارند. اندیشه اسلام براین اساس است که آفرینش دو جنس متفاوت به منظور بقای نسل بشر و ایجاد آرامش در پیوند یافتن این دو جنس صورت می‌گیرد. امروزه زنان بسیاری دریافته‌اند که ره‌آورد فمینیسم ایجاد یک باور غلط در زنان بوده است که همواره از هر تفاوتی تبعیض را بفهمند. اسلام هیچ یک از شاخه‌ها و دیدگاه‌های فمینیست را تأیید نمی‌کند. فمینیست‌ها مدعی برابری کامل و یک‌نواختی و به دور از هر گونه تفاوت در حقوق همه‌ی انسان‌ها، اعم از زن و مرد هستند. در متون دینی آموزه برابری، به معنای عدم تمایز نقش‌های زنانه و مردانه جایگاهی ندارد و ادبیات دینی در دفاع از زنان، ادبیاتی متناسب محور است. در اندیشه دینی، خانواده نهادی مقدس، مهم‌ترین بنا و کانون انتقال ارزش‌ها و بازپروری عاطفه و شکل‌گیری شخصیت نسل آینده می‌باشد. زن محوری پویایی و کارآمدی خانواده است و لازم است جایگاه حقیقی و منزلت زن براساس فطرت الهی انسان تبیین شود.

سهم نویسندگان: زهرا ربیعی محسن: طراحی چارچوب کلی، تدوین محتوا و تحلیل مطالب و نویسنده مسئول. دکتر علی خضری: همکاری در طراحی چارچوب کلی، انتخاب رویکردها، نتیجه‌گیری، بررسی نهایی، ارسال و اصلاحات مقاله.

سپاسگزاری: نویسندگان مراتب تشکر خود را از همه کسانی که در انجام این مقاله نقش داشته‌اند اعلام می‌دارند.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان گزارش نشده‌است.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

The Holy Quran.

A collective compilation of student sisters. (2000). *Women from the perspective of religions and schools*. Qom: Nasayeh Publications. [Persian] URL: <http://www.lib.ir/book/78942222>

Abuisani, H., & Kar, F. (2012). Analysis of “Zainab’s” novel based on feminist criticism. *Research Journal of Arabic Literature Criticism*, 4(63), 28-8. [Persian] URL: https://jal.c.sbu.ac.ir/article_98207_aa083031a9ea3afae2083aa750215e3f.pdf

Agha Babaei, E. (2012). Alireza Shalbaf. *Feminism and Feminist Knowledge*. second edition. Qom: Office of Women’s Studies and Research. [Persian] URL: <https://fidibo.com/book/114402>

Chiraghi Kotian, I. (2010). *Family, Islam and Feminism*. First edition. Qom: Publications of Imam Khomeini Educational and Research Institute. [Persian] URL: <https://eshop.iki.ac.ir/shop/7/Product/3129>

Durant, W. (1995). *The Pleasures of Philosophy*. Ch. 21. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [Persian] URL: <https://www.iranketab.ir/book/2063-the-pleasures-of-philosophy>

Farahmand, M. (2004). Feminism and lisbinism. *Women’s Book*, 7(28), 4. [Persian] URL: <https://www.magiran.com/paper/290983/>

Friedman, J. (2002). *Feminism*. Vol1. Tehran: Ashian. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1783296>

Garrett, Stefani. (2010). *Sociology of Gender*. Translated by Katayoun Beqaei. (2019). Tehran: Nasser Dizher. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11316541>

Javadi Amoli, A. (2008). *Woman in the mirror of Jalal and Jamal*. Qom: Asra Publishing Center. [Persian] URL: <https://bookroom.ir/book/655/>

Khomeini, R. (RA) Editing and Publishing Institute in collaboration with the Cultural Studies and Research Center of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (1995). *The Place of Women in Imam Khomeini (RA) Thought*. Vol 4, Tehran: Imam Khomeini (RA) Publishing Institute. [Persian] URL: <https://bookroom.ir/book/492/>

Khomeini, R. (1963). *Sahifa Noor*. Vol. 18, 12, 6, 5. Tehran: Imam Khomeini Publishing House. [Persian] URL: <https://lib.eshia.ir/50080/1/3>

Majlesi, M. B. (1981). *Bihar al-Anwar*, “Al-Jama’ah Ladur al-A’imah al-Athar”. Vol. 103, 10. Beirut Lebanon: Dar Ihya al-Tarath. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/1407/>

Mishkini, Ali. (1980). *Marriage in Islam*. Tehran: Yasir Publications. [Persian] URL: <https://lib.ui.ac.ir/inventory/1/33662.htm>

Motahari, M. (1979). *Collection of works*. Vol. 19. Tehran: Sadra Publications. [Persian] URL:

<https://www.gisoom.com/book/1373006/>

Rizvani, A.A. (2006). *Islamology and answers to doubts*. second edition. Qom: Jamkaran Mosque Publisher.

[Persian] URL: https://www.ghbook.ir/index.php?option=com_dbook&task=viewbook&book_id=932&lang=fa

Sharif al-Razi, M. H. (1009). *Nahj al-Balagha*. Translated by Mohsen Dashti. (2014). Tehran:

Amirul Mominin. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1885411/%DA%>

Zebainejad, M. R., & Sobhani, M. T. (2000). *An introduction to the female personality system in*

Islam, first edition. Qom: Office of Studies and Research. [Persian] URL: <https://www.ghbook.ir/index.php?option=com>